

vállalkozhatik. A tudatlanság boldog bizonyosságainak kora ezen a téren is lejárt. Most az adatgyűjtés és összehasonlítás kora következik. Csak azután kerülhet sor a végleges eredmények leszűrésére.

Végezetül az előző egy mondatához fűznék egy megjegyzést, Birlea János, az egyik falu lelkésze elkísérte Bartókot gyűjtőútján és az út minden fáradoalmát megosztotta vele. Azt jelenti ez, hogy a gyűjtés — hogy úgy mondjam — adminisztratív terhét levette a gyűjtő válláról. Így sikerült a könyv egész nagy anyagát alig két hét alatt összeszedni. Ez az eredmény magyar vidéken elérhetetlen lett volna. Ilyen hathatós segítségre inkább csak másnyelvű területen akadtak a gyűjtők. A magyar vidéki intelligenciában mintha már lehült volna a nemzeti lelkesedésnek az a szinte naiv ereje, amely ilyenfokú közremunkálásra ösztönözhetné, s ami pl. a 48-as időkben kétségtelenül megvolt benne. Azonkívül kevésbé érzi testvérének a parasztot, kevésbé érdekli annak külön világa. Tudományos tájékozottsága meg éppen semmi e téren. Egyes, igen tiszteltre méltó kivételekkel, a vidéki középosztály többnyire jóindulatú közönnyel kíséri a gyűjtő fáradozását, aki így ideje nagy részét a gyűjtés előfeltételeinek megteremtésére kénytelen fordítani. Valóban, az integer Magyarországon nehezebb volt magyar dalt gyűjteni, mint bármilyen mást. *Kodály Zoltán.*

Petőfi iskoláztatásához. A budapesti ág. ev. főgimnázium százéves fennállásának ünnepére Hitrich Ödön megírta az iskola történetét. A sok iskola- és művelődéstörténeti adat közt nem egy irodalomtörténeti érdekűt is találunk. Legérdekesebbek a Petőfire vonatkozók, melyek eddigi tudásunkat tetemesen bővítik. Petőfit szülei a német nyelv elsajátításáért küldték ebbe az iskolába, melynek tannyelve akkor teljesen német volt; magyarul csak a nyelvtant tanulták. Petőfi az 1833—34. i tanév mindkét felében, bár nem volt az eminensek közt, megállta a helyét és megvetette német tudásának alapját. Nagyon nagy gondot fordítottak az énekre, mind elméletben, mind gyakorlatban, úgyhogy a vizsgán már négy-

szólamú éneket adhattak elő kifogástalanul. Külön ritmikát és hangmérést is tanultak s ez bizonyára fejlesztőleg hatott a 11 éves gyermek szunnyadó ritmusérzékére. Úgy látszik, hogy Petőfi a rajzolásban kitűnt, mert a felsorolásban első helyre van írva. Az iskola története egész terjedelmében közli Petőfi anyakönyvi bejegyzését, a tanult tárgyakat, az osztálytársak kitűnőit, a tanult énekek címeit, Stuhlmüller Sámuel, löcsei származású osztálytanárnak életrajzát és dolgozatainak címeit. Az adatokból világos képet kapunk arról a szellemi és társadalmi környezetről, mely a zsenge gyermeket egy esztendőig körülvette. *T. V.*

Tóth Árpád: Örök virágok. (Versfordítások.) — Nagy élvezettel forgattam ezt a terjedelemre szerény, de tartalmilag annál becsesebb könyvet. Hiszen három nyelv költészetéből ad izelítőt, még pedig egyik legjobb műfordítónk tollából, aki mint eredeti költő is számottevő jelenség. Verseket találtam itten, melyeket jórészt ismerek, sokat könyvnélkül, bár tanulni sohasem tanultam őket (az igazi verseket nem szokta *tanulni* az ember); némelyiket magam is fordítottam s akadt jó néhány, melyekkel hasztalan viaskodtam. Különös hatást gyakorolt rám ez a csöpp könyv; ahogy forgattam, mintha a lapok megsokasodtak, vastag kötétté duzzadtak volna. Tóth tíz évről beszél, ennyi idő alatt gyűjtötte „örök virágait” s én már a tizedik lapon elhittem neki. Ha elképzelem, mennyi utat járt be, hány szírtet mászott meg szívós macacssággal és hány útilaput dobott ki az értékes csokorból, nem is sokallom az évtizedet.

Tóth Árpádról a műfordítóról szólván, egy percre sem feledhetem az eredeti költőt. Ő nem mesterségbeli műfordító, kinek a kritika, az irodalomtörténet szállítja az anyagot. Ismerek céhbéli műfordítókat, kik egyszerűen a másoktól megjelölt, írójukra nézve jellemzőnek minősített szép verseket fordítják garmadával. Tóth nem mindig a legrepresentatívabb verseket választja, hanem amelyek egyéniségének, versművészetének leginkább megfelelnek. Nála a fordított vers

mindenkor élmény, még ha kevésbbé sikerült is, s ha a költő, akiből fordít, talán nem is egészen az ő poétája, legalább abban a hangulatban, melyet magyar formába segít, rokon volt vele.

A zene nagy szerepet játszik Tóth Árpád eredeti költészetében s az idegen verseknél is elsősorban a muzsika kapja meg őt. Már formára csupa nehéz verset választ, sokszor lefordíthatatlannak látszót, s ha meggondoljuk, hogy az egész kötetben alig találni sort, melyre dallamosan vissza ne csendülne egy rím, még pedig néhol a legraffináltabb variációban, s hogy a fordított versek nem egyszer hajszálvékony karesúságúak, a szavak a lehetet halkságáig finomak: újra csak Tóth Árpád az eredeti költő áll előttünk. Szinte szándékosan kerüli a maguktól formába ömlő ötlet-verseket, miket egyetlen szép gondolat életet. Nála a verselés ötvösmesterei érvényesülnek, a szó, a hangulatok kápráztató játékosai, s a kötet a maga részletszépségeiben úgy hat, mintha sok, sok gondosan kifestett iniciálé képtárát járná végig az ember. Lássuk mindjárt egy Samain-fordítását :

Zene mellé.

Nyír s hárs remeg, ezüst berek,
A vízre hold szirma pereg.
S mint sűrű haj, amelyben alkony-
[szellők a fésűk,
Parfómözi a nyár-éj, mely most a
[tó fölé csügg,
A tó nagy tükörét, az ében tündök-
[lésüt.

S az evező kél és zuhan,
Bárkám az álmokba suhan.
Már távol égbe lengve visz,
Nem földi víz már lent e víz.
Két evezőm csapása lágy,
Egyik a Csönd, másik a Vágy.
Ütemre, szemlehungva, így,
Szívem, a végtelenbe vágj,
Alélón, lomhán, ringva vígy!
Ott túl a hold figyel, — átkönyökölt
[a tájon, —
A csendre, mit a csónak szelid zaja
[puhán von,
S három friss liliom haldoklik a
[ruhámon...
Most, ajkadhoz remegni, halvány
[Éj, kéjre ágyas,
E szirmok lelke szédül? vagy szé-
[dült lelkem vágyas?
Oh ezüst Éj! hajadban fésű a sűrű
[nadas...

S mint hulló holdsugár-sereg,
S mint víz, mit gyöngyözni
[verek,
A lelkem is zokog s pereg...

Mindenesetre vannak darabjai, melyek szinte lehetetlen feladat elé állították. Verlaine Őszi chanson-a úgy hat nála, mint egy túlságosan befűzött s nehezen lélekző, karesú, szép nő. De hát melyik magyar fordító vállalkoznék rá, hogy ezt a verset kongeniálisan visszaadja? Tóth Árpád itt is eléri a lehetőség határát, ha kissé modorosan is:

Les sanglots longs	Ősz húrja zsong,
Des violons	Jajong, busong
De l'automne	A tájon,
Blessent mon coeur	S ont monoton
D'une langueur	Bút konokon
Monotone.	És fájón.

Tout suffocant	S én csüggeteg,
Et blême, quand	Halvány beteg,
Sonne l'heure,	Míg éjfél
Je me souviens	Kong, csak sírok,
Des jours anciens	S elem a sok
Et je pleure;	Tünt kéj kél.

Et je m'en vais	Ó, mulni már,
Au vent mauvais	Ősz! hullni már,
Qui m'emporte	Eresszél!
Deçà, delà,	Mint holt avart,
Pareil à la	Mit felkavart
Feuille morte.	A rossz szél...

A kötet mindvégig gyönyörűséget okozott nekem és sok tekintetben tanulmány is volt számomra. Pár megjegyzésem azonban volna. Nem a fordító szól belőlem, hanem az egyszerű olvasó. S nem is kénytelen hibákat idézek, mert verseskönyv effélék nélkül nincsen. Mindössze egy pár tollhibát említenék: semmi különösebb fáradság nem kell hozzá, hogy ezek a szeplők egy második kiadásban eltűnjenek. „Am el az sem hallgatandó, hogy nem is volt még halandó“ (Poe: a holló). „Viszszatérve lelkem mersze, habozásom elmult *persze*“ (u. o.). „*Amde tény...*“ (u. o.). „Újra zörrent *holmi* zár...“ (u. o.). Ezek a szavak nem méltók Poe nyelvéhez. A holló-ban szerintem a hangutánzás is erőtetett. Néhol törmelékszavakat találtam, melyek elkíváncoznak a sortöltelek szerepéből. (Goethe: Isten és bajadér, II. strófa). Goethe dala (Über allen Gipfeln) nagyon mondvaesi-

nálta kezdődik nála: „Immár minden bérce — Csend ül.“ (Szász Károlynál: „Völgyön-hegyen — Mi csend...“).

Azt hiszem, talán ez az egyszerűségében tökéletes vers áll legtávolabb Tóth Árpád pompázó művészetétől.

Végezetül még szeretném sok szép fordítását idézni, de sajnos, nincs hely. Az „Örök virágok“ jelentős stáció Tóth Árpád költői pályáján. Lesznek, akik hűvösen teszik le könyvét, mert hiszen a kiváltságosoknak szól s azok kevesen vannak, de aki ismeri Tóth Árpád megihletőit s magát Tóth Árpádot a költőt, nemcsak tanulni fog, nemcsak művészi élvezetben lesz része, hanem közelebb jut Tóth Árpád megértéséhez is.

Vajthó László.

Gyallay Domokos: Ősi rögön. —

A tőlünk elszakított és így önálló életre kényszerített erdélyi irodalomnak jellegzetes terméke Gyallay Domokos könyve. Ennek az irodalomnak pásztortűznek kell lennie, hogy a lángjánál megmelegedhesenek a hideg éjtszakában didergő lelkek; kapocsnak, hatalmas, erős kapocsnak kell lennie, mely összefogja a szétszórtakat, összeköti őket a multtal és velünk.

Ilyen melegítő pásztortűz, összekötő kapocs akar lenni Gyallay Domokos könyve, mely az ősi rögről beszél. Az ősi székely rögről, melynek virágairól a Hargita mögül feltündöklő nap csókolja le a harmatot. A könyv minden sora az ősi rögért íródott s mit sem tesz, hogy ez a törekvés némi egyoldalúságot ad neki.

Az a tizenhét elbeszélés, melyet a Hargita alján gyűjtöttek csokorba, megható és vigasztaló olvasmány. A székely falunak, a két-eszű székelynek kiváló ismerője és biztoskezü megmintázója Gyallay Domokos. Mintha Tömörkény Istvánt hallanók beszélni, csak még több melegséggel és szeretettel. Emlékszem rá, milyen csodálattal bámulta a nagy összeomlás előtt Odesszában az először látott tengert; magam előtt látom és érzem, milyen végtelen szeretettel nézi a kis székely házak füstölgő kéményét. Igaz örömmel várjuk, mikor kapunk nagyobb gyűjteményt ezekről a

füstölgő kéményekről, s az alattuk élő gobékről.

A kötet terjedelmesebb felét történeti rajzok teszik ki. Gyallay szíve egyformán melegen dobog, akár a Hargita alatti faluceskák rétjén, akár a multak avarján suhan a lelke végig. A multak avarjából is azokat a leveleket szedegeti össze és símogatja meg, amelyek az erdélyi história fájáról hullottak le. Legközelebb áll szívéhez Bethlen és a Rákócziak ideje. Poros krónikák lapjairól elmúlt emberek támadnak fel újra s élük előttünk a maguk egyszerű életét. Széleskörű és pontos történetismeret, a kor hangulatába való teljes beleélés lehetővé teszik a szerzőnek, hogy egyszer nagyobb szabású feladaton próbálja meg sikerrel erejét.

Gyallay Domokos nem kezdő munkás az irodalom mezején. Különlőleg szerény és zajtalan, de belsőleg annál eredményesebb munkálkodás előzte meg ezt a kötetét. Eredményes, mert az író megszerzett magának egy különös zamati nyelvet, mely egyesíti magában az erdélyi hegyek levegőjét és az elmúlt századok lelkét.

Ha megmarad a maga biztos talaján, s itt is megcsillanó pompás humorának aranyszálait gazdagabban szövö, nagy dolgokat és sok igazi örömet várhatunk tőle.

mp.

Paul Busson: A szegény Dronte élete, halála és újjászületése. (Fordította Telekes Béla. Genius-kiadás.) — Új név, melynek viselőjéről ma is csak annyit tudunk, amennyit a fordító jegyzet alatt közöl róla: bécsi író, ki húsz évvel ezelőtt drámaírással kezdte, aztán novellásköteteket adott ki, most pedig egy regénye révén ismerkedünk meg vele. Mintha azonban még ez utóbbi munkája is a nagy sikerrel induló drámaíró tehetségét éreztetné meg velünk elsősorban, mert Paul Busson A szegény Drontében a XV—XVI. század Lázárdrámáit, *moralitásait* támasztotta fel regényes történetének csodálatos árnyékvilágával s titokzatos hatalmak akaratlan eszközévé ernyedt hősével.

A XVII. század közepéről van egy elkésett Lázár-drámánk, az ismeretlen szerzőjű *Comico-tragédia*, hol